

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur
en Visserij**

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Datum 4 juli 2025
Betreft Uitwerking contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer

Ons kenmerk
DGNV / 99759612

Geachte Voorzitter,

Het prachtige Nederlandse cultuurlandschap hebben wij voor een belangrijk deel te danken aan generaties van boeren. Op essen en enken, in het heuvelland, in polders, in hoog- en laagveengebieden, uiterwaarden, het coulisselandschap en beekdalen: overal in Nederland dragen boeren met inzet van hun kennis, ervaring en vakmanschap zorg voor het landschap. Het ondersteunen en uitbreiden van het Agrarisch Natuurbeheer (ANB) is een van de prioriteiten van dit demissionaire kabinet. Daarvoor is structureel € 500 miljoen gereserveerd. Met Agrarisch Natuurbeheer wil het demissionaire kabinet agrarische ondernemers stimuleren om op vrijwillige basis een bijdrage te leveren aan de Europese wettelijke doelstellingen voor natuur, water en klimaat¹, op een manier die past bij hun bedrijfsvoering en een bijdrage levert aan hun verdienvermogen, waardoor ze ook bij kunnen dragen aan het belang van voedselzekerheid.

Startpakket geeft kansen en vraagt keuzes

In de Voorjaarsbesluitvorming (Kamerstuk 36725-XIV, nr. 3) heeft het huidige, inmiddels demissionaire kabinet in het Startpakket MCEN een bedrag van € 200 miljoen per jaar aan structurele middelen toegekend voor de uitbreiding van het Agrarisch Natuurbeheer, waarvan het overgrote deel voor de regeling Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb), en daarnaast € 13 miljoen voor natuurmonitoring. Het huidige agrarisch natuurbeheer, met name het ANLb, kent als basis het beheer voor (VHR-)soorten die voor hun voortbestaan in Nederland afhankelijk zijn van landbouwgebieden, en beheer gericht op het versterken van het landschap. Met de uitbreiding wordt aan boeren beter perspectief geboden om met Agrarisch Natuurbeheer te werken aan de doelen voor natuur, water en klimaat. De uitbreiding van het ANB zal, zoals in november aangegeven in de Contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer (Kamerstuk 33576, nr. 402) die ik op 29 november 2024 naar uw Kamer heb verstuurd, gericht zijn op gebieden waar vanuit de landbouw aanvullende inspanningen nodig zijn om wettelijke doelen te halen, zoals de Nederlandse veenweidegebieden, in en rondom Natura 2000-gebieden, in grondwaterbeschermingsgebieden en brede beekdalen. Met de

¹ Het gaat hierbij om de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR), de Natuurherstelverordening (NHV), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Europese en nationale klimaatverplichtingen voor de landbouw en landgebruik.

structurele middelen voor ANB uit het Hoofdlijnenakkoord wil ik daar sterk op inzetten.

Met € 200 miljoen per jaar is het niet mogelijk om via het ANB met resultaat aan alle doelen en in alle gebieden te werken. Deze structurele middelen zijn wel een belangrijke eerste stap richting het uitbreiden van het ANB, vooral het ANLb. Daarnaast geeft het startpakket mij de mogelijkheid om de instrumenten in het Agrarisch Natuurbeheer - samen met provincies, collectieven, agrariërs, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en andere belanghebbenden - te versterken, vergoedingen te actualiseren, het ANLb te verbeteren en nieuwe instrumenten te ontwikkelen. Daardoor kunnen boeren die deelnemen aan ANB optimaal bijdragen aan de doelen in gebieden.

In deze brief beschrijf ik de uitwerking van de Contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer, in relatie tot het startpakket. Deze uitwerking heb ik toegezegd in het Commissiedebat Stikstof en Natuur van 2 april jongstleden.

Relatie RLN en MCEN

De aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur (RLN) (Kamerstuk 36600-XIV, nr. 66) die ik op 29 november 2024 naar uw Kamer heb gestuurd, omvat een samenhangende aanpak gericht op de doelen voor natuur, water en klimaat in prioritaire gebieden. Het ANB biedt stimulerende instrumenten waarmee boeren kunnen bijdragen aan deze opgaven. De ANB-instrumenten moeten worden gezien als ondersteunend aan andere maatregelen die door de Ministeriële Commissie voor Economie en Natuurherstel (MCEN) en binnen RLN worden ontwikkeld. Ik ga daarom verder uitwerken hoe ruimtelijk beleid en een effectieve inzet van ANB elkaar versterken, zodat doelbereik dankzij een samenhangende aanpak wordt geborgd. Dit sluit aan bij aanbevelingen die het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)² heeft gedaan in het kader van Agrarisch Natuurbeheer. Besluitvorming over de overige in het Hoofdlijnenakkoord opgenomen structurele middelen van € 500 miljoen euro per jaar voor ANB, en nadere keuzes voor de inzet daarvan, vinden plaats in de MCEN en in overleg met de provincies en betrokken stakeholders.

Vaart maken en verder ontwikkelen

In de Contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer sprak ik de ambitie uit om voortvarend te beginnen met een stapsgewijze uitbreiding van Agrarisch Natuurbeheer. Deze ambitie kan worden gerealiseerd dankzij de middelen die voor 2025 zijn vrijgemaakt via het amendement-Grinwis (Kamerstuk 36600, nr. 4) en vanaf 2026 met het startpakket, na autorisatie van de 1e suppletoire begroting LVVN door het parlement, met extra middelen oplopend naar € 200 miljoen structurele middelen per jaar voor Agrarisch Natuurbeheer.

Binnen de mogelijkheden van het huidige stelsel wil ik vaart maken, en daarnaast wil ik het stelsel voor de toekomst versterken zodat het meer aansluit bij een bredere opgave in gebieden. Met de middelen worden vanaf 2026 de vergoedingen voor zowel bestaande als nieuwe beheerpakketten in het ANLb geactualiseerd. Daarmee worden deze meer concurrerend. Daarnaast zijn er middelen beschikbaar voor een verdere verzwaring van het beheer.

² Huitzing et al (PBL), 14 april 2025: Investeren, concentreren, extensiveren - Achtergrondrapport bij policybrief Agrarisch natuurbeheer: handvatten voor een succesvol agrarisch natuurbeheer.

Ik verwacht dat het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) in 2026 met ongeveer 30.000 hectare kan worden uitgebreid. Deze uitbreiding en verzwaring wordt met het startpakket ondersteund doordat dit pakket ook voorziet in middelen voor een investeringsregeling en een start met het grondinstrumentarium (zoals hulp bij ruilverkaveling). Vooruitlopend daarop worden in 2025 met de middelen uit het amendement-Grinwis de herijkingstekorten in het ANLb gedekt.

Er is ook gestart met het versterken van het stelsel. Uitvoeringsorganisaties, waaronder BoerenNatuur, de agrarische collectieven en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), worden in staat gesteld hun organisatie verder te ontwikkelen zodat er vanaf 2026 uitvoering kan worden gegeven aan de uitbreiding en nieuwe ambities. Tevens wordt dit jaar gewerkt aan een nieuwe regeling voor kennisontwikkeling door middel van GLB-pilots die naar verwachting rond de jaarwisseling wordt opengesteld. Dit is aanvullend op de bestaande kennisontwikkeling, zoals bijvoorbeeld door het 'Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) Cultuurlandschap' en de reguliere inzet voor kennisontwikkeling binnen mijn Ministerie. De GLB-pilots hebben als doel het Agrarisch Natuurbeheer te versterken, beter geschikt te maken voor een verbrede inzet en bestaande problemen tussen regelingen weg te nemen. De pilots kunnen diverse onderwerpen beslaan. Ik denk bijvoorbeeld aan een pilot over de certificering van weidevogelbedrijven, een pilot voor grutto-headstarting, ANB in pilots die gebiedsprocessen bevorderen, pilots die de synergie tussen het Agrarisch Natuurbeheer en Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) versterken, in relatie met de toekomst van de ecoregeling, inzet van ANB in en rond Natura 2000-gebieden en pilots die bijdragen aan het ontwikkelen van een gebiedspecifieke vergoeding. Enkele pilots kunnen reeds in 2025 starten. Hierover maak ik separaat afspraken met provincies. Daarnaast wordt gestart met verbetering van de monitoring van het ANB.

Predatie vormt een risico voor succesvol weidevogelbeheer. Uitbreiding van agrarisch natuurbeheer, en in het bijzonder het weidevogelbeheer, moet daarom samengaan met aandacht voor het verlagen van het risico van predatie. In overleg met onder andere provincies, agrarische collectieven, boeren, natuur- en wildbeheerders wil ik bespreken welke maatregelen hiervoor in beeld zijn. In het bijzonder voor de kerngebieden voor de grutto, waar langjarig weidevogelbeheer wordt beoogd, zijn maatregelen voor preventie van predatie van belang.

Met € 200 miljoen aan structurele middelen per jaar kan het ANLb stapsgewijs groeien van de huidige 105.000 naar indicatief 195.000 hectare in 2030. Het huidige beheer wil ik voortzetten en versterken, door een betere clustering van het beheer en een grotere inzet op zwaar beheer. Daarbij wil ik de vrijwillige deelname van boeren aan het ANLb behouden.

De bestedingen en de stapsgewijze groei van het ANLb in het startpakket worden toegelicht in tabel 1.

Tabel 1 - Kasreeks startpakket Agrarisch Natuurbeheer (in miljoen, afgeronde bedragen)

Ons kenmerk
DGNV / 99759612

Jaar	2026	2027	2028	2029	2030	jaarlijks t/m 2035	Structureel vanaf 2035
1. Uitbreiding ANLb	€ 83	€ 106	€ 128	€ 151	€ 173	€ 173	€ 173
2. Investeringskosten t.b.v. inrichting van gebied	€ 40	€ 40	€ 22	€ 20	€ 8	€ 5	€ 5
3. Grondfaciliteit (herwaardering & proceskosten ruilverkaveling)	€ 32	€ 27	€ 24	€ 12	€ 2	-	-
4. Versterking van uitvoerende organisaties, kennisontwikkeling & uitvoeringskosten	€ 68	€ 66	€ 61	€ 53	€ 35	€ 27	€ 21
Totaal ANB	€ 223	€ 239	€ 235	€ 236	€ 218	€ 206	€ 200

Naast het Startpakket resteren dan nog de volgende bedragen voor agrarisch natuurbeheer op de Aanvullende Post:

	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2030-2035	Struc na 2035
Resterend op AP - 500 miljoen	0	0	112	366	333	355	282	288

Ik heb met provincies afgesproken dat in 2026 nog wordt gewerkt binnen de huidige kaders, zoals vastgelegd in het Natuurpact en Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB), en dat vanaf 2027 stapsgewijs wordt gewerkt aan een verdere versterking van het Agrarisch Natuurbeheer dat kan worden geïntegreerd in het nieuwe GLB-stelsel.

Uitgangspunten

Voor de uitwerking van de volledige ambitie met het Agrarisch Natuurbeheer heb ik uitgangspunten geformuleerd, die gelden voor het huidige en toekomstige beheer. Hierin zijn adviezen van de ecologische evaluatie³ van het ANLb, de beleidsbrief Agrarisch Natuurbeheer⁴ van het Planbureau voor de Leefomgeving, sectorpartijen en van uw Kamer⁵ verwerkt. In lijn met deze adviezen wil ik het budget voor het ANLb primair gebiedsgericht inzetten voor zwaar beheer en de

³ Visser, T. & Kleyheeg, E., 2025. Ecologische evaluatie Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer. Wageningen, Wageningen Environmental Research.

⁴ Huitzing et al (PBL), 14 april 2025: Investeren, concentreren, extensiveren - Achtergrondrapport bij policybrief Agrarisch natuurbeheer: handvatten voor een succesvol agrarisch natuurbeheer.

⁵ Waaronder de recente motie van het lid Podt (Kamerstuk: 35334 /378) en eerdere moties van lid Kostic' (Kamerstuk: 35 334/312) en het lid van Campen (Kamerstuk 36 600 XIV/42).

benodigde ruimtelijke concentratie, zodat er optimale effectiviteit wordt bereikt. De uitgangspunten voor de inzet van de ANB-middelen die ik op basis van de adviezen heb geformuleerd zijn:

- Versterken van het ANB, en in het bijzonder het ANLb, zodat dit in samenhang met andere instrumenten beter aansluit bij de gebiedsbenadering die gewenst is in en om N2000-gebieden, veenweiden, beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden.
- Kostendekkende vergoedingen (voor het gehele ANB), langjarige vergoedingen en een mozaïektoeslag voor zware ANLb-beheerpakketten.
- Een geconcentreerde inzet van ANB-instrumenten in combinatie met overige instrumenten.
- Een meer geclusterde inzet van het ANLb in de gebieden met een grote opgave, in samenhang met zwaardere beheerpakketten.
- Vooruitlopend op zwaar beheer wordt een investeringsregeling en grondinstrumentarium ondersteunend aan ANLb ingezet.
- Uitvoerbare en goed afstemde instrumenten die de toegankelijkheid voor boeren vergroten en de administratieve last beperken.
- Een governance-structuur die voorziet in meer regie en sturing op doelbereik, naast eigen verantwoordelijkheid van de bestuurlijke partners en maatwerk voor uitvoering in het veld.
- Actualiseren van het doelenkader voor het ANLb, in samenwerking met de provincies en partners, zodat er meer onderscheid wordt gemaakt tussen prioritaire doelen en overige doelen voor het ANLb.

Deze uitgangspunten wil ik stapsgewijs verder uitwerken en in laten gaan. Ik bespreek deze met de bestuurlijke partners, en met agrarische collectieven en de landbouwsector om te toetsen of de uitgangspunten voldoende aansluiten bij de praktijk op het boeren erf. Ik ben van mening dat door een goede koppeling van instrumenten aan de praktijk, agrariërs in de gelegenheid worden gesteld om optimaal bij te dragen aan de maatschappelijke doelstellingen.

Prioriteiten voor de inzet van het ANB-startpakket

Ik wil de inzet van de ANB-middelen uit het startpakket concentreren naar een aantal gebieden, en daar met het ANB integraal bijdragen aan gebiedsopgaven voor natuur, water en klimaat. Met de inzet van ANB wil ik langjarig perspectief bieden aan agrarische bedrijven die hun bedrijfsvoering meer willen richten op natuurbeheer en de opgaven voor water en klimaat. Een brede, verspreide inzet over alle aandachtsgebieden leidt ertoe dat het Agrarisch Natuurbeheer meer versnipperd raakt en de doelmatigheid lager zal zijn. Concentratie in een deel van de gebieden biedt meer zekerheid dat Agrarisch Natuurbeheer in deze gebieden bijdraagt aan doelbereik voor de opgaven. Er is ruimtelijke overlap tussen doelstellingen voor soorten, gebieden en groenblauwe dooradering, waardoor een integrale inzet van het ANB in specifieke gebieden effectiever is dan verspreide inzet over gebieden en voor meerdere doelen. In deze afweging speelt mee dat het ontwikkelen van het ANB naar een meer gebiedsgerichte aanpak met instrumenten om extensivering te bevorderen enkele jaren vergt alvorens te kunnen implementeren.

Ik ben voornemens om de extra middelen uit het Startpakket met prioriteit in te zetten in leefgebieden voor de grutto, en in gebieden rond stikstofgevoelige Natura

2000-gebieden. Ik treed hierover in gesprek met provincies, die regeling-eigenaar zijn voor het ANLb.

De motivatie voor deze prioritaire gebieden is als volgt:

- Kerngebieden voor de grutto:
 - De infractieprocedure die is aangespannen door de Europese Commissie verplicht de Staat om maatregelen te nemen voor voldoende leefgebied voor de grutto. Het PBL geeft in haar beleidsbrief aan dat het huidige Agrarisch natuur- en landschapsbeheer, mits de aanbevelingen uit de Ecologische evaluatie worden gevolgd en het instrumentarium wordt aangevuld met een investeringsregeling en grondinstrumentarium, goed kan passen bij deze opgave. Kansrijke leefgebieden liggen in belangrijke mate in veenweidegebieden.
- De inzet resulteert in doelbereik voor:
 - VHR, doelbereik voor de instandhouding van de grutto; een VHR-soort waarvoor Nederland een bijzondere verantwoordelijkheid draagt. Dit doelbereik komt tot stand door een toename van geclusterd zwaar beheer, zoals het verhogen van het grondwaterpeil, plasdrassen en kruidenrijk grasland. Kruidenrijke graslanden dragen ook bij aan leefgebied voor graslandvlinders, een opgave uit de Natuurherstelverordening (NHV).
 - Klimaat, een grote bijdrage aan klimaatopgaven voor de veenweidegebieden door het verhogen van de grondwaterpeil.
 - Oppervlaktewaterkwaliteit, bijdragen hieraan dankzij natuurvriendelijke oevers, kruidenrijk grasland en randenbeheer.
- In en rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden:
 - Voor de inzet van de instrumentenmix van het ANB, met name het ANLb, investeringen en de grondfaciliteit, is een ruime zone rond de N2000-gebieden gewenst, inclusief bovenstrooms en aangrenzend gelegen beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden. Dat biedt veel boeren de mogelijkheid om deel te nemen aan het stimulerend kader van ANB en dankzij een passende vergoeding bij te dragen aan de opgaven voor natuur, water en klimaat. Deze gebieden kennen een grote opgave voor natuurherstel en daarmee voor emissiereductie van stikstof en hydrologisch herstel. Er zijn urgent maatregelen nodig om Nederland van het slot te krijgen. Het huidige instrumentarium binnen het ANB is met name geschikt voor het bijdragen aan natuurherstel. Het draagt ook bij aan water- en klimaatdoelen. Hiermee wil ik voortvarend starten. Daarnaast wil ik het stelsel verder ontwikkelen, zodat het, naast andere instrumenten, beter past bij een integrale gebiedsopgave voor natuur- water en klimaatdoelen.

De inzet resulteert in een bijdrage aan:

- Natuurherstel, dankzij beheerpakketten gericht op VHR-doelsoorten en groenblauwe dooradering.
- Verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit in beekdalen, dankzij groenblauwe dooradering en randenbeheer.
- Grondwaterkwaliteit in grondwaterbeschermingsgebieden, dankzij beheer zoals kruidenrijk grasland, rustgewassen en bouwplanmaatregelen.
- Klimaatmitigatie, dankzij beheer gericht op opname van CO₂ in de bodem en in landschapselementen.

Om het Agrarisch Natuurbeheer beter te laten aansluiten bij de integrale gebiedsopgaven, wil ik het stelsel en de organisatie er omheen verder ontwikkelen. Dit ondersteunt een effectieve inzet van middelen voor het Agrarisch Natuurbeheer. Daarnaast wil ik de Samenwerkingsregeling in veenweidegebieden en Natura 2000-overgangsgebieden, die de extensivering van bedrijven in deze gebieden ondersteunt, in 2026 nogmaals openstellen. De beschikkingen voor deze regeling lopen tot en met 2028. Ik vind het belangrijk dat deelnemers aan deze regeling hun inzet kunnen continueren. Het ANB, vooral het ANLb, is daarbij een belangrijk instrument.

Het agrarisch natuurbeheer is vrijwillig

Met het Agrarisch Natuurbeheer worden agrarische bedrijven gestimuleerd zich in te zetten voor opgaven in het landelijk gebied. Het kabinet wil hen daarvoor langjarig belonen met marktconforme financiële zekerheid. Belangrijk is dat bedrijven in het agrarisch natuurbeheer kunnen doorgroeien en ontwikkelen, passend bij keuzes in de bedrijfsvoering. Om deel te nemen is voor agrariërs langjarig perspectief een belangrijke voorwaarde, zowel op gewenste inzet als de financiering daarvan. Boeren moeten een goede boterham kunnen verdienen met hun werk: inzet voor agrarisch natuurbeheer moet bijdragen aan het verdienvermogen. De vrijwilligheid van het ANB heeft als gevolg dat het doelbereik van het beleid niet bij voorbaat vaststaat. Er kan wel richting aan worden gegeven.

Het PBL⁶ geeft aan dat voor volledig doelbereik meer nodig is dan de nu beschikbare middelen voor het ANB. Met deze extra € 200 miljoen structurele middelen per jaar zetten we een goede stap. Er zal in samenwerking met provincies, collectieven en boeren worden gemonitord en geëvalueerd, en waar nodig worden bijgestuurd.

Tot slot

Vele duizenden boeren zetten zich dagelijks in voor het beheer van het Nederlandse cultuurlandschap. Zij werken vol intrinsieke motivatie aan het behoud en herstel van agrarische natuur en biodiversiteit, om die met zorg over te dragen aan de volgende generaties. Ik ben hen hier bijzonder erkentelijk voor. Met de extra middelen voor Agrarisch Natuurbeheer krijgen deze boeren, hun collectieven en de naar verwachting vele nieuwe deelnemers een stevige steun in de rug van dit demissionaire kabinet. Ik zie ernaar uit om de komende tijd in samenwerking met hen, medeoverheden en andere partners te werken aan de toekomst van ons landelijk gebied.

Hoogachtend,

Femke Marije Wiersma
Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

⁶ Huitzing et al (2025) Agrarisch natuurbeheer. Handvatten voor een succesvol agrarisch natuurbeheer. Planbureau voor de Leefomgeving (publicatienummer: 5846)